

شیخ مفید به تفکر شیعی هویت بخشید

استاد دانشکده علوم حدیث، هویت‌بخشی به تفکر شیعی را مهم‌ترین اقدام شیخ مفید (ره) دانست و گفت: تبیین ویژگی‌های اصلی و باورهای فکری شیعه برای متمایز ساختن آن از تفکر اهل حدیث و معتزله، و ابراز استقلال تفکر شیعی از جمله اقدامات شیخ مفید است.

استاد دانشکده علوم حدیث، هویت‌بخشی به تفکر شیعی را مهم‌ترین اقدام شیخ مفید (ره) دانست و گفت: تبیین ویژگی‌های اصلی و باورهای فکری شیعه برای متمایز ساختن آن از تفکر اهل حدیث و معتزله، و ابراز استقلال تفکر شیعی از جمله اقدامات شیخ مفید است.

به گزارش خبرنگار آئین و اندیشه فارس، در 171#& «رجال نجاشی» تاریخ ولادت 171#&؛ ابوعبدالله محمدبن نعمان «یازدهم ذی‌القعده سال 336 هجری قمری در روستایی به نام 171#&؛ عکبری» در نزدیکی بغداد و در خانواده‌ای مذهبی و دلباخته اهل‌بیت (ع) دیده به جهان گشود.

پدر 171#&؛ محمد که شخصی پارسا و مذهبی بود، نام فرزند خویش را 171#&؛ محمد نامید و به تعلیم و تربیت نیکوی وی اشتغال داشت و به همین دلیل، محمد به 171#&؛ ابن‌المعلم نیز شهرت یافت.

وی به همراه پدرش به بغداد رفت و نزد اساتیدی همچون 171#&؛ ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه قمی و 171#&؛ شیخ صدوق به درس‌خواندن مشغول شد.

این دانشمند اسلامی نزدیک به 50 سال پرچمدار عرصه‌های علمی، فکری و فرهنگی مسلمین شد تا آنجا که دوست و دشمن زبان به تمجید او گشودند و به وی لقب 171#&؛ مفید دادند. البته 171#&؛ ابن‌شهر آشوب در 171#&؛ معالم العلماء مدعی است لقب 171#&؛ مفید را امام زمان (عج) به محمد بن نعمان اعطا کرده است.

این امر چندان بعید به نظر نمی‌رسد. چرا که امام زمان (عج) در توقیعی از محمد بن نعمان به عنوان 171#&؛ برادر خود یاد کرده بود که نشان از شأن والای این عالم شیعی دارد. حضرت مهدی (عج) در این نامه می‌نگارد: «نامه‌ای به برادر باایمان و دوست رشید ما، ابوعبدالله محمد بن نعمان، شیخ مفید که خداوند عزت وی را مستدام بدارد؛ سلام خداوند بر تو ای کسی که در دوستی ما به زیور اخلاص آراسته‌ای و در اعتقاد و ایمان به ما دارای امتیاز مخصوص هستی.»

شیخ مفید در عصری می‌زیست که افکار و عقاید مردم، با حکمت هندی، فلسفه یونان، صوفی‌گری و خانقاه‌داری آمیخته شده بود و افراد فرصت‌طلب، توانسته بودند با تبلیغ مکتب‌های انحرافی اسلام را با زنگار جهل و گمراهی بیوشانند و بدعت‌ها را به جای سنت صحیح به مردم برسانند که شیخ مفید در مواجهه با چنین اوضاع اسفناکی، بر اساس وظیفه و بدون هیچ ترسی و پروایی، با سلاح علم و ایمان به مبارزه با این بدعت‌ها برخاست.

وی توانست پرچم تشیع را در شهر بغداد به اهتزاز درآورد و در پی این فرصت به دست آمده، شیعیان از هر سو به عراق روی آوردند و مراکز علمی شیعه در بغداد پررونق شد.

این عالم فرهیخته جهان تشیع در شب جمعه 3 رمضان سال 413 هجری قمری در بغداد، پس از 75 سال تلاش و خدمت ارزنده به اسلام به خصوص مذهب شریف تشیع درگذشت و مورد تجلیل فراوان مردم و قدردانی علما و فضلا قرار گرفت و به تعبیر شاگرد بزرگوارش 171#&؛ شیخ طوسی که خود حاضر در صحنه بوده است؛ روز وفات او از کثرت دوست و دشمن برای ادای نماز و گریستن بر او، همانند و نظیر نداشته است.

نقل است که 80 هزار تن از شیعیان او را تشییع کردند و سید مرتضی بر پیکر او نماز گزارد و در حرم مطهر جواد الائمه (ع) پائین پای آن حضرت و نزدیک قبر استادش ابن‌قولویه مدفون شد.

به همین مناسبت، در گفت‌وگویی با حجت‌الاسلام و المسلمین سید محمدکاظم طباطبایی، استاد دانشکده علوم حدیث، به بررسی ویژگی‌های منحصر به فرد شیخ مفید پرداخته‌ایم که در پی می‌آید:

* شیخ مفید بنیانگذار تشیع جدید در دوره خویش است

حجت‌الاسلام طباطبایی در ابتدای این گفت‌وگو با تأکید بر مقام علمی شیخ مفید(ره) گفت: مرحوم شیخ مفید بنیانگذار تشیع جدید در دوره خودش است؛ یعنی تشیعی که در صحنه حضور دارد؛ مدعی فکر و اندیشه و داعیه‌دار و پرسشگر و معترض به روابط فرهنگی حاکم در آن دوره است و این نکته شخصیت شیخ مفید را از بیشتر عالمان هم‌عصر خود و حتی پس از آن دوران متمایز می‌کند. دبیر علمی نخستین همایش بزرگداشت شیخ بهایی ادامه داد: شیخ مفید از خانواده علمی و چندان شناخته شده‌ای نیست. پدرش معلم بوده است و شیخ مفید اساتید ویژه و تأثیرگذاری - به جز شیخ صدوق - نداشته و هرچه دارد از تلاش خودش است و تفضل الهی به شخص ایشان است.

* شیخ طوسی «؛ تهذیب الاحکام» را در شرح «؛المقنعه» شیخ مفید نگاشته است

وی با اشاره به شهر محل زندگی شیخ مفید گفت: شیخ مفید در بغداد زندگی می‌کرد، شهری که پیشینه طولانی شیعی از آغاز تاسیس دارد. شیخ مفید در علوم رایج خود تخصص داشت و «؛المقنعه» که شامل مباحث فقهی ایشان است، کتاب رایج در حوزه فقه در آن دوران بوده است و شیخ طوسی «؛تهذیب الاحکام» را در شرح آن نگاشته است. این استاد دانشگاه با تأکید بر اینکه شهرت شیخ مفید در حوزه کلام و عقاید است، گفت: تبیین ویژگی‌های اصلی، اعتقادی و باورهای فکری شیعه برای متمایز ساختن آن از تفکر اهل حدیث از ستیان و معتزله، از جمله اقدامات شیخ مفید است. کاری که شیخ مفید(ره) انجام داد و اهمیت بسیاری دارد؛ هویت‌بخشی به تفکر شیعی و ابراز استقلال آن از گروه‌های دیگر در حوزه منابع، روش‌ها و نتیجه‌گیری‌ها است.

* قدرت احتجاج و استدلال شیخ مفید(ره) به تبیین عقاید اصیل شیعی منتج شد

طباطبایی افزود: شیعیان تا قبل از شیخ مفید، گروهی مشخص اما به گونه‌ای درون‌گرا بودند که مورد تهدید جناح حاکم قرار داشتند و به دلیل خفقان حاکم و آزار و اذیت از سوی حکومت نمی‌توانستند عقاید خویش را به صورت کامل و صحیح ابراز کنند. فضای جدیدی در آغاز سده چهارم هجری پدید آمد و آل‌بویه به بغداد مسلط شد که تنگ‌نظری دیگر حاکمان در برخورد با شیعیان و عالمان آنها را نداشت. زیرا آل‌بویه انسان‌های آزادمنشی بودند و احترام آنان به عالمان - به ویژه شیخ مفید - زمینه مناسب سیاسی، اجتماعی و فرهنگ را برای برنامه‌ریزی و طراحی نظام فکری شیعه فراهم کرد.

وی با بیان این که شیخ مفید از آزادی نسبی حکومت آل‌بویه به بهترین شکل ممکن استفاده کرده است، ادامه داد: مرحوم شیخ مفید افزون بر مناسب بودن شرایط، دارای نبوغ فکری بود و از این فرصت پدیدآمده بهترین استفاده را برد. در بغداد آن دوره، گروه‌های مختلف فکری - هم اهل حدیث از اهل سنت و هم گروه‌های متفاوت عقل‌گرایان مانند معتزله بغداد، معتزله بصره و حتی غیرمسلمانان - حضور داشتند و عقاید خود را عرضه می‌کردند. در این فضای فکری، وجود شخصی با قدرت احتجاج و استدلال فراوان که دارای قوه مباحثه و مناظره با عالمان اهل سنت باشد، برای شیعه غنیمت بود و آن شخص «؛شیخ مفید» بود.

* شیخ مفید بنیانگذار اندیشه‌ای است که عقل را در کنار نقل قرار می‌دهد

طباطبایی در ادامه این گفت‌وگو با بیان اینکه شیخ مفید در سنین 30 تا 35 سالگی، تفوق علمی خویش را بر گروه‌های معارض فکری اعمال کرد، افزود: شیخ مفید توانست قدرت علمی خویش را به عنوان کسی که صلاحیت القای باورهای شیعی را به گونه‌ای قابل دفاع دارد، به آنها بیاوراند.

وی ادامه داد: مرحوم شیخ مفید بنیانگذار اندیشه‌ای است که عقل را در کنار نقل قرار می‌دهد و از این نظر حتی عده‌ای وی را به اعتزال و عقل‌گرایی صرف متهم کرده‌اند. زیرا تا قبل از وی در مباحث کلامی و باورهای مذهبی، از پدیده «؛عقل» به عنوان یک رکن استفاده نمی‌شد، اما شیخ مفید به تفکر عقل‌گرا هویت بخشید و در احتجاجات از آن بهره برد. بسیاری از باورهایی که قبل از مرحوم شیخ مفید وجود داشته و ریشه در باورهای عمومی داشت، اما قابل دفاع نبود، توسط مرحوم شیخ مفید نقد شد. همچنین بسیاری از باورهای نقلی که اساسی و مورد تأیید روایات و قرآن بود، توسط شیخ مفید تأیید شد و ایشان با باور عقل‌گرا - نقل‌گرای خویش به دفاع از آنها پرداخت.

این استاد دانشگاه با تأکید بر هویت‌بخشی به تفکر عقل‌گرا توسط شیخ مفید گفت: اعتراض شیخ مفید نسبت به تفکرهای رایج در زمان خود - چه تفکر اهل حدیث ستیان و چه تفکر عقل‌گرای آنان - باعث شد که مکتب شیعه در حوزه‌های عقایدی به عنوان یک تفکر متمایز از همه تفکرها مطرح شود.

* فعالیت‌های شیخ مفید نقطه عطفی در تاریخ تشیع است

طباطبایی در بخش دیگری از این گفت‌وگو، با تأکید بر صاحب‌نظر بودن شیخ مفید در حوزه‌های توحید و امامت خاطر نشان کرد:

شیخ مفید در حوزه «#توحید» صاحب‌نظر است و با اهل ظاهر و اهل حدیث به شدت برخورد می‌کند و موفق می‌شود باور شیعی را به آنها بقبولاند و اشکالات حوزه‌های فکری آن را برطرف کند. وی با تأکید بر این که کار اصلی شیخ مفید در حوزه «#امامت» است، گفت: شیخ مفید راجع به صفات امام، ویژگی‌هایی که شخص را امام می‌کند، طریقه انتخاب امام و وظیفه ما نسبت به امام، اظهار نظر کرده و مباحث خوبی را مطرح کرده است. ایشان در حوزه‌های دیگر اعتقادی هم صاحب‌نظر است و هر جا که اظهار نظری دارد، انسان به آزاداندیشی و حریت وی پی می‌برد. وی افزود: شیخ مفید در مباحث تاریخی - تاریخ نه به عنوان عام، بلکه به عنوان جریان‌هایی که به اعتقادات گره می‌خورد، مانند امامت امیرالمومنین(ع) - تأکید دارد و به تبیین آنها پرداخته است.

* شیخ مفید(ره) مکتب بغداد را با معیارها و مبانی جدید بازسازی کرد

طباطبایی، یکی دیگر از کارهای مهم شیخ مفید (ره) تربیت شاگردان متخصص و خبره دانست و گفت: شیخ مفید با تربیت شاگردان خود، مکتب بغداد و حوزه فکری آن را با معیارها و مبانی جدید بازسازی کرد. این تفکر به وسیله شاگردانی همچون «#شیخ طوسی»، «#سید مرتضی»، «#نجاشی» و «#کراجکی» نهادینه شد و به لطف خدا، تا دوره ما نیز ادامه یافته است. استاد دانشکده علوم حدیث ادامه داد: شیخ مفید نقطه عطفی است و دوره ماقبل خود را از دوره مابعد خود کاملاً متمایز می‌کند. حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمدکاظم طباطبایی در پایان این گفت‌وگو تصریح کرد: به دلیل بازسازی مکتب بغداد با معیارهای خاص شیعی، شیخ مفید(ره) را سلسله‌جنبان این گونه تفکر می‌دانیم.